

УДК: 608.1:658

О.О. Хворост,

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, Сумський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

В статті розглянуті основні підходи щодо оцінки об'єктів інтелектуальної власності. Розкриті питання комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності як на національному, так й на міжнародному рівнях.

Ключові слова: інтелектуальна власність, оцінка, затратний, доходний, порівняльний підхід, комерціалізація, право.

The article deals with the main approaches to the assessment of intellectual property objects. It reveals the questions of commercialization of intellectual property objects both at the national and international levels.

Keywords: intellectual property, estimation, expense, to profitable, comparative approach, commercialization, right.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах господарювання все більш актуальності набуває питання економіко-правового використання об'єктів інтелектуальної власності. Як відомо, життєвий цикл об'єктів інтелектуальної власності складається з п'яти етапів. На першому етапі з'являється замисел, відбувається розробка та створення об'єкта інтелектуальної власності. Це може бути ідеєю нового винаходу, яку далі розробляють на відповідність світовій новизні та іншим умовам патентоспроможності. Другий етап починається з подання заяви до національного та/або міжнародного охоронного відомства та закінчується отриманням охоронного документа. На третьому етапі відбувається процес комерціалізації прав на об'єкт інтелектуальної власності, тобто його використання для отримання прибутків. Захист прав здійснюється у випадку, коли ці права порушуються недобросовісним конкурентом. Утилізація є останнім етапом життєвого циклу об'єкта інтелектуальної власності. Оскільки за визначенням об'єкт інтелектуальної власності є нематеріальним, то немає необхідності його знищувати або переробляти у щось інше. Після закінчення юридично визначеного строку дії прав інтелектуальної власності він зникає як об'єкт інтелектуальної власності і переходить у творче надбання та втрачає можливість використання за винагороду. Тобто будь-хто може його використовувати без дозволу правовласника.

Саме на третьому етапі необхідно об'єктивно визначити вартість об'єкта інтелектуальної власності, провести його економічну та грошову оцінку.

Питаннями оцінки об'єктів інтелектуальної власності, формування методичних підходів та методів оцінки, можливість їх практичного застосування займалися такі таких вітчизняні та зарубіжні науковці як Бутнік-Сіверський О. Б., Базилович В. Д., Цибульов П. М., Нортон Д., Шипова О. В. та інші.

Основною метою даної статті є визначення методичних підходів оцінки об'єктів інтелектуальної власності для практичного використання як на національному так й на міжнародному рівнях.

Результати дослідження. До основних показників, що визначають вартість об'єктів інтелектуальної власності, належать [1]:

- надійність правової охорони відповідного об'єкта;
- можливість оцінюваного об'єкта вільно застосовуватися на ринку без порушення прав третіх осіб (показник патентної чистоти об'єкта);
- техніко-економічна значимість об'єкта правової охорони;
- витрати власника виключних прав на створення (розробку) об'єкта правової охорони;
- витрати власника виключних прав на патентування (реєстрацію) об'єкта промислової власності, включаючи мита, збори й інші витрати на підтримку охоронних документів у чинності, а також оплату послуг патентоповіреного;
- витрати на організацію використання об'єкта промислової власності, включаючи витрати на його маркетинг;
- витрати на страхування ризиків, пов'язаних з об'єктом промислової власності;
- термін дії охоронного документа (патенту, свідоцтва) на момент оцінки його вартості або термін дії ліцензійного договору;
- витрати власника виключних прав на дозвіл правових конфліктів по оцінюваному об'єкті промислової власності, у тому числі в судовому або добровільному порядку (на придбання прав третіх осіб);
- очікувані надходження ліцензійних платежів по даному об'єкті промислової власності (за умов фіксації обсягів ліцензійних платежів);
- очікувані надходження у формі компенсаційних (штрафних) виплат (платежів) за умови підтвердження факту порушення виключних прав власника об'єкта промислової власності;
- строк корисного використання оцінюваного об'єкта інтелектуальної власності;
- фактор морального старіння оцінюваного об'єкта;
- середньостатистичні ставки роялті для даного виду об'єктів правової охорони;
- промислову (виробничу) готовність оцінюваного об'єкта інтелектуальної власності;
- витрати, пов'язані з необхідністю сплати податків і зборів.

Підставами для боніфікації (підвищення вартості) можуть виступати: конкурентноздатності об'єкта; економічна ефективність використання об'єкта; обсяг й

надійність правової охорони об'єкта; ступень новизни об'єкта й інші фактори. Підстави для зниження вартості – фактори ризику, низька надійність правової охорони та інше [2].

На сьогоднішній день існує кілька підходів до оцінки інтелектуальної власності (табл. 1). Переваги при виборі того або іншого підходу до оцінки залежить від наявності необхідної інформації, вимог покупців або власників об'єктів інтелектуальної власності, економічної ситуації на момент оцінки.

Таблиця 1 - Методи економічної оцінки об'єктів інтелектуальної власності

Підхід	Методи оцінки
Порівняльний підхід	Метод порівняння продажів об'єктів інтелектуальної власності
Затратний підхід	Метод вартості заміщення
	Метод вихідних витрат
	Метод відновлюваної вартості
Дохідний підхід	Метод розрахунку роялті
	Метод виключення ставки роялті
	Метод дисконтування грошового потоку (DCF)
	Метод прямої капіталізації
	Експрес-оцінки
	Метод надлишкового прибутку
	Метод «25 %»
Експертні методи	

При порівняльному (ринковому) підході використовується метод порівняння продажів, коли розглянутий актив порівнюється з аналогічними об'єктами інтелектуальної власності з урахування коригувальних показників. Елементи, за якими відбувається порівняння об'єктів інтелектуальної власності: структура й обсяг юридичних прав власності на майно, існування яких-небудь спеціальних умов й угод про фінансування; економічні умови, які існували на відповідному вторинному ринку під час угоди із продажу; галузь або бізнес, де використався (або буде використатися) нематеріальний актив; фізичні характеристики об'єкта інтелектуальної власності; функціональні характеристики об'єкта інтелектуальної власності; технологічні характеристики об'єкта інтелектуальної власності; включення інших нематеріальних активів в угоду.

Нижня межа діапазону розраховується як мінімальна прийнятна для власника патенту. Ця оцінка служить базою, на якій стоїть стратегія власника при переговорах.

Верхня межа ціни розраховується як максимальна прийнятна для потенційного ліцензіата оцінка платежу за доступ до запатентованого нововведення.

Витратний підхід використовується при оцінці вартості об'єктів інтелектуальної власності, якщо неможливо знайти об'єкт - аналог, відсутній який-небудь досвід реалізації подібних об'єктів або прогноз майбутніх доходів не стабільний. Витратний підхід припускає визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності на основі калькуляції витрат, необхідних для створення або придбання, охорони, виробництва й реалізації об'єкта інтелектуальної власності на момент оцінки.

Можуть застосовуватися кілька методів оцінки витрат на створення об'єктів інтелектуальної власності [3]:

- Метод вартості заміщення об'єкта оцінки складається в підсумовуванні витрат на створення об'єктів інтелектуальної власності, аналогічного об'єкту оцінки, у ринкових цінах, що існують на дату проведення оцінки, з урахуванням зношування об'єкта оцінки.
- Метод відновлюваної вартості складається в підсумовуванні витрат у ринкових цінах, що існують на дату оцінки, на створення об'єкта, ідентичного об'єкту оцінки, із застосуванням ідентичних матеріалів і технологій, з урахуванням зношування об'єкта оцінки.
- Метод вихідних витрат складається в підсумовуванні історичних (первісних) витрат, перерахованих з урахуванням дійсних умов з урахуванням індексу зміни цін у даній галузі.

При оцінці варто враховувати усі істотні витрати, серед яких є наступні: оплата праці, маркетингові та рекламні послуги, витрати на страхування ризиків, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності, собівартість науково-матеріального забезпечення, витрати на створення засобів індивідуалізації власної продукції – логотипа, ліцензій і т.п.

Особливої уваги на сьогодні набуває врахування витрат, пов'язаних з рішенням правових конфліктів. Згідно законодавства України, дія патенту або свідоцтва може бути припинена достроково. Якщо винахід, корисна модель, промисловий зразок або торгівельна марка не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років, починаючи від дати публікації відомостей про видачу патенту або від дати, коли використання було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати такий об'єкт, у разі відмови володільця прав від укладання ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання об'єкта. Якщо володар патенту (свідоцтва) не доведе, що факт невикористання об'єкта інтелектуальної власності зумовлений поважними причинами, суд ухвалить рішення про надання дозволу заінтересованій особі на використання об'єкта з визначенням обсягу його використання, строку дії дозволу, розміру та порядку виплати винагороди власнику патенту [4, 5]. Як докази невикористання об'єкта надаються дані про відсутність доменного ім'я компанії, митної служби про ввезення/вивезення спірних товарів, відсутність фактів передання прав або видачі ліцензій на використання об'єктів інтелектуальної власності. Так, у 2007 році за позовом ТОВ «Пайрокул УК» була припинена дія міжнародного свідоцтва на виробництво вогнегасників під маркою PYROCOOL іноземною компанією «Санекс» (SANEX) [6]. І таких прикладів досить багато.

Україна приєдналася майже до усіх міжнародних договорів щодо використання об'єктів інтелектуальної власності на міжнародному рівні, які розроблені та підписані Всесвітньою Організацією Інтелектуальної Власності (WIPO). Охорона товарних марок здійснюється за Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків. Мадридська система вимагає попередню національну реєстрацію торгівельного знаку [7]. Існує залежність у термінах дії міжнародного та національного свідоцтв. Якщо національне свідоцтво буде достроково анульовано на протязі п'яти років з дати реєстрації, то міжнародне свідоцтво також анулюється. Якщо національне свідоцтво припинить дію після п'яти років, то міжнародне не буде анульовано. Часткове припинення дії свідоцтва на національному рівні буде означати часткове припинення дії й на міжнародному рівні. Тобто, у разі визнання свідоцтва недійсним на території України, воно може припинити свою дію і на

міжнародному рівні, що сприяє формуванню додаткових витрат.

При дохідному підході вартість об'єктів інтелектуальної власності визначається шляхом розрахунку приведеної вартості прогнозованих майбутніх вигод.

При оцінці патентів і ліцензій, торговельної марки, франчайзингу, майнових прав використовується, як правило, метод надлишкового прибутку.

Таким чином, оцінювання вартості конкретного об'єкта інтелектуальної власності залежить від мети оцінювання та врахування переваг, обмежень підходів, що застосовуються. Рекомендована переважність використання підходів до оцінки об'єктів інтелектуальної власності наведена в таблиці 2.

Таблиця 2 - Переваги та обмеження щодо підходів оцінки об'єктів інтелектуальної власності

Об'єкти інтелектуальної власності	В першу чергу	В другу чергу	Слабке застосування
Патенти і технології	Дохідний	Порівняльний	Витратний
Товарні знаки та бренди	Дохідний	Порівняльний	Витратний
Інформаційне програмне забезпечення	Витратний	Порівняльний	Дохідний
Програмні продукти	Дохідний	Порівняльний	Витратний
Права копіювання	Дохідний	Порівняльний	Витратний
Франчайзингові права	Дохідний	Порівняльний	Витратний
Авторські права	Дохідний	Порівняльний	Витратний
Мережа збуту	Витратний	Порівняльний	Дохідний
Навчений персонал	Витратний	Дохідний	Порівняльний
Корпоративна практика та методика	Витратний	Дохідний	Порівняльний

Висновки. Отже, захист та охорона об'єктів інтелектуальної власності, встановлена на оптимальному рівні, є передумовою розвитку конкурентоспроможності України та її успішної інтеграції у світове співтовариство. Використання систем охорони сприятиме розвитку винахідництва, підвищенню творчої та інноваційної діяльності, покращенню міжнародного іміджу України, підвищенню розвитку національної економіки та прискоренню економічного розвитку нашої країни.

Список використаної літератури

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність [Текст]: Підручник./В.Д.Базилевич. – К.: Знання, 2006.- 431 с.
2. Шипова Е.В. Оценка интеллектуальной собственности [Текст]: Учеб.пособие./ Е.В.Шипова.– Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2003. – 122с.
3. Цыбулев П.Н. Оценка интеллектуальной собственности [Текст]: Учеб.пособие./ П.Н.Цыбулев. – К.: Инст-т интел. собсти права, 2005.-192 с.
4. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» № 3687-ХІІ від 15.12.1993 р. [Електронний ресурс] / Законодавство України.-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-ХІІ від 15.12.1993 р. [Електронний ресурс] / Законодавство України.-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Рижиков Ю. Особливості судового розгляду справ про дострокове припинення дії охоронного документа на торговельну марку [Текст] / Ю. Рижиков, Т. Макаришева // Інтелектуальна власність. – 2010. –№5.-С.16-32.
7. Навчальний академічний дистанційний курс Всесвітньої Академії Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.wipo.int>

Стаття надійшла до редакції 20.09.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"